बहिरा बालबालिका र पारिवारिक अवस्था

(बागलुङ जिल्ला भकुण्डे गा.वि.स. स्थित बहिरा बालबालिकाहरुको:

एक समाजशास्त्रीय अध्ययन)

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत

समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको लागि आंशिक

आवश्यकता परिपूर्ती गर्नको लागि तयार गरीएको

शोध–पत्र

शोध कर्ता

गीता पुन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रिय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाण्डौं

२०६८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रिय विभाग

कीर्तिपुर,काठमाण्डौं

सिफारीस-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा समाजशास्त्रीय संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधिको लागि आंशिक आवश्यकता पुरा गर्ने उद्देश्यले प्रस्तुत " **बहिरा बालबालिका र पारिवारिक अवस्था, बागलुङ जिल्ला भकुण्डे गा.वि.स. स्थित बहिरा बालबालिकाहरुको: एक समाजशास्त्रीय अध्ययन"** विषयक शोधपत्र गीता पुनले मेरो निर्देशन सुझाव तथा सुपरिबेक्षणमा तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको कार्य प्रति सन्तुष्ट छु अत : शोधपत्रको अन्तिम मूल्याङ्कनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

जैलब राई

शोध निर्देशक

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपूर, काठमाडौं ।

मिति : ....

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रिय विभाग

कीर्तिपुर,काठमाण्डौं

स्वीकृति पत्र

" **बहिरा बालबालिका र पारिवारिक अवस्था, बागलुङ जिल्ला भकुण्डे गा.वि.स. स्थित बहिरा बालबालिकाहरुको: एक समाजशास्त्रीय अध्ययन"** शिर्षक राखि त्रिभुवन विश्वविद्यालय समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुर अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोश्रो वर्षमा अध्ययन गर्ने श्री गीता पुनले प्रस्तुत गर्नु भएको शोधपत्रलाई स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

हस्ताक्षर

प्रा.डा. ओम गुरुङ्ग ....

(विभागीय प्रमुख)

जीवनमणि पौडेल ....

(बाह्य निरिक्षक)

जैलब राई .... (शोध निर्देशक)

मिति :....................................

प्राक्कथन

प्रस्तुत शीर्षकको **"बहिरा बालबालिका र पारिवारिक अवस्था, बागलुङ जिल्ला भकुण्डे गा.वि.स. स्थित बहिरा बालबालिकाहरुको: एक समाजशास्त्रीय अध्ययन"** शोधपत्र समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको आंशिक कार्य पूर्तिको लागि तयार पारिएको हो । यस शोधपत्रको प्रस्तावना कार्य देखि अन्त्य सम्म आफ्नो अमूल्य समय दिई निर्देशन, सल्लाह, सुझाब एबं सहयोग प्रदान गर्नु हुने समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभागका लेक्चरर जैलब राई ज्यू प्रति आभार ब्यक्त गर्दछु । मेरो शोधपत्रको अन्तिम मूल्याङ्कनको क्रममा अमुल्य सुझाव एवं सल्लाह दिएर शोधपत्र परिमार्जन गर्नमा मद्दत पुर्याई दिनु हुने बाह्य परीक्षक प्रति आभारी छु । त्यस्तै शोधपत्रको तयारीको क्रममा स्वीकृति प्रदान गरि अनुसन्धान गर्ने अबसर दिनुहुने विभागीय प्रमुख प्रा.डा. ओम गुरुङ ज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । समय समयमा विभिन्न सल्लाह, सुझाबहरु दिनुहुने समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुर परिवार प्रति धन्यबाद ज्ञापन गर्दछु ।

मेरो जीवनको पाईला सँगै भौतिक, आर्थिक तथा हरेक क्षेत्रमा सहयोग गर्दै उच्च शिक्षा सम्म पढ्न प्रोत्साहन गरि यो अबस्थामा ल्याई दिनु हुने आदरणीय बुबा धन बहादुर पुन, आमा देवकली पुन , ससुरा रुद्र बहादुर राना र सासु जैमती राना प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यसै गरि अहिलेको अवस्था सम्म पुऱ्याई शोध कार्य गरुन्जेलको समय सम्म पनि अझै हौसला, सहयोग र प्रेरणा दिईरहनु हुने श्रीमान् किसन राना, दाजू चित्र बीर पुन , दिदीहरु माया श्रीस, कल्पना पुन, , कुमारी श्रीस, सोनु कुँवर, नन्दहरु लालु राना, देवी राना, कल्पना कुँवर, देवर बसन्त कुँवर र आवश्यक किताव उपलब्ध गराइदिने भाई किसन थापा ज्यू प्रति ज्यादै नै ऋणी छु ।

शोधपत्रका क्रममा आवश्यक सूचनाहरु उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउनु हुने बागलुङ जिल्लाका समाजसेवी के. बि. राना ज्यू र "धवलागिरी बहिरा बिद्यालय, परिवार बागलुङ, र भकुण्डे गा. वि. स. परिवार मा धन्यबाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु । त्यस्तै आवश्यक सूचनाहरु उपलब्ध गराउन सहयोग गर्नु हुने बुद्धि जिविहरु, बिभिन्न सरकारी, गैरसरकारी संघ, संस्थाहरुलाई धन्यबाद नदिरहन सक्दिन । त्यसै गरी आवश्यक सुझाव सल्लाह प्रदान गर्नुहुने मेरा साथीहरु रमला राई , बसन्ती लामा, जुनीका राई, जीवन लिम्बु र दिदी हेमन्त कुमारी राई प्रति पनि धन्यवाद अर्पण गर्दछु । अन्त्यमा यस शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष रुपमा सहयोग गर्नु हुने सबैलाई धन्यबाद दिन चाहन्छु ।

गीता पुन

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रिय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, कीर्तिपुर,काठमाण्डौं

विषयसूची

सिफारीस-पत्र

स्वीकृति पत्र

कृतज्ञता ज्ञापन

विषय सुचि

तालिका सुचि

	पृष्ठ
अध्याय-एक	**१-७**
१. परिचय	
१.१ पृष्ठभूमि	१-४
१.२ अध्ययनसंग सम्बन्धित समस्याहरु	४-५
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	५
१.४ अध्ययनको महत्व	५-६
१.५ सैद्धान्तीक अवधारणा	६
१.६ संगठनात्मक संरचना	६-७
अध्याय-दुई	**८-१५**
२. पूर्व साहित्य समिक्षा	
२.१ प्रकार्यबाद एक सैद्धान्तिक विश्लेषण	८-९
२.२ शारीरिक अपाङ्गता एवं बहिरा सम्बन्धी परिभाषा	१०
२.३ विश्व र नेपालको सन्दर्भमा अपाङ्ग एंव बहिराहरुको विवरण	११-१२
२.४ बहिराहरुको लागि भएको गतिविधिहरु	१३-१५

अध्याय-तीन **१६-१९**

३. अनुसन्धान विधि

३.१ अध्ययन क्षेत्रको छनोट १६

३.२ अनुसन्धान ढाँचा १६-१७

३.३ समग्रता र नमूना छनौट विधि १७

३.४ तथ्याङ्क सङ्कलन विधिहरु १७

३.४.१ मुख्य उत्तरदातासँगको अन्तरवार्ता १७-१८

३.४.२ घरधुरी सर्वेक्षण विधि १८

३.४.३ अवलोकन विधि १८ ३.५

तथ्याङ्कको प्रस्तुती, व्याख्या तथा विश्लेषण १८

३.६ अध्ययनको सिमा १८-१९

अध्याय-चार **२०-२३**

४ अध्ययनको क्षेत्रको सामान्य परिचय

४.१ अध्ययन क्षेत्रको भौगोलिक अवस्था २०-२१

४.२ अध्ययन क्षेत्रको सामाजिक संरचना २१-२२

४.३ बहिरा बालबालिकाहरुको अवस्था २२-२३

अध्याय-पाँच **२४-३४**

५. पारिवारीक र आर्थिक अवस्था

५.१ अध्ययन गरिएको घरधुरीको अवस्था २४

५.१.१ उमेर र लिङ्गको आधारमा परिवारको जनसख्या २४-२५

५.१.२ पशुपालन २५-२६

५.१.३ जग्गाको वितरण २६-२७

५.१.४ पारिवारीक संरचना २७-२८

५.१.५ आर्थिक पक्ष २९

५.१.६ खाद्यान्नको पर्याप्तता २९-३०

५.२ अध्ययन गरिएको जनसंख्याको विशेषता ३०

५.२.१ जातजातिको आधारमा परिवारको विवरण ३०

५.२.२ पेशाको आधारमा परिवारको विवरण ३१-३२

५.२.३ धर्मको आधारमा बहिरा बालबालिकाहरुको परिवारको विवरण ३२-३३

५.२.४ परिवारको शैक्षिक अवस्था ३३-३४

अध्याय-छ **३५-४२**

६.१ आर्थिक अवस्था र विचारको विविधता ३५

६.१.१ पशुपालनको अवस्थाले विचारमा पारेको प्रभाव ३५-३६

६.१.२ जग्गाको वितरणले विचारमा पारेको प्रभाव ३६

६.१.३ खाद्यान्नको पर्याप्तताले विचारमा पारेको प्रभाव ३६-३८

६.२ सामाजिक अवस्था र विचारको विविधता ३८

६.२.१ अविभावकको चेतनाले विचारमा पारेको प्रभाव ३८-३९

६.२.२ जातिय अवस्थाले उनीहरुको विचारमा पारेको प्रभाव ४०

६.२.३ शिक्षाको कारण बहिरा बालबालिकाहरुको अभिभावक र समाज विचारमा आएको परिवर्तन ४१-४२

अध्याय-७ **४३-४८**

७.१ सारांश ४३-४६

७.२ बहिरा बालबालिकाहरुको अध्ययनबाट आएका मूख्य प्राप्तिहरु ४६-४७

७.३ निष्कर्ष ४७-४८

परिशिष्ट- १ ४९-५०

परिशिष्ट -२ ५१-५४

जिल्लाको परिचय ५५-५७

सन्दर्भ सूची ५८-५९

तालिका सुचि

तालिका न.	विवरण	पेज न.
१.	उमेरका आधारमा बहिरा बालबालिकाहरुको परिवारको जनसंख्या	२४-२५
२.	बहिरा बालबालिकाको परिवारले गर्ने पशुपालनको विवरण	२६
३.	जमिनको स्वामित्वको विवरण	२७
४	परिवारीक आकारको विवरण	२८
५.	खाद्यन्नको पर्याप्तता	२९
६.	जातजातिको विवरण	२०
७	बहिरा बाललालिकाको परिवारका पेशागत विवरण	३१-३२
८.	धर्मको आधारमा परिवार सख्या विवरण	३२-३३
९.	बहिरा बालबालिकाको अविभावकको शैक्षिक विवरण	३४
१०.	समग्र अर्थिक अबस्थाले परिवारको सोंचमा पारेको प्रभावको विवरण	३७-३८
११.	अविभावकको बहिरा बालकालिकाको भविष्य प्रतिको अवधारणा	३९
१२.	बहिरा बालबालिका स्कुल भर्ना हुदाको उमेर विवरण	४०
१३.	बहिरा बाललालिकालाई परिवार र समाजले हेर्ने दृष्टिकोण	४२